

Neustupný vysvětluje jednak původností svých myšlenek, které se sice s mnohými shodují, ale vznikaly nezávisle, a pak zejména logicko-deduktivním způsobem své práce (tj. logickým vyvozováním jednotlivých tezí z druhých). Takový přístup ale přirozeně přináší velký handicap celé knize, neboť čtenář může jen obtížně kriticky zhodnotit autorovy myšlenky, pokud nemůže sledovat jejich původ. Tyto problémy pak zvyšuje poměrně častá absence některých v textu citovaných děl v seznamu literatury, popř. ještě častější chybná korelace (v seznamu např. chybí Neustupný 1967b; 1967e, uveden je pouze Neustupný 1967c; 1967d).

Anotovaná kniha má dva klíčové momenty. Prvním je hledání způsobu, jak zvnějšku dodat informaci jinak „němým“ archeologickým pramenům. Tento problém autor v principu řeší stejně jako velká část procesualismem ovlivněných archeologů, a to kontrolovaným uplatněním etnohistorických analogií, ve kterých jsou hledány nadčasové a mimoprostorové, tj. historicky nepodmíněné struktury (např. M. K. H. Eggert). Druhým klíčovým momentem je autorův jedinečný pohled na vlastní živou skutečnost, která je analyzována a vykládána jen s minimálním kontaktem s ostatními společenskými vědami, s jejich teoretickými přístupy a s jejich aktuálním poznáním. Archeologie je v práci Neustupného samostatnou vědou osvobozenou zejména od kulturněhistorických konceptů, které nemůže napodobovat, neboť povaha a výpověď archeologických pramenů je specifická. Na základě svých pramenů může archeologie identifikovat, sledovat a vysvětlovat i jevy, které nebyly a ani dnes nejsou lidmi běžně vnímány. Neustupný navrhuje, aby ústředním pojmem oboru byl „artefakt“, chápaný vůbec jako základní prvek lidského světa studovaného archeologií. Teorie archeologie se tak redukuje na „teorii artefaktů“. Výsledkem celého autorova textu, velkou měrou již ovlivněného tzv. interpretativní archeologií, je pak deduktivně vytvořený umělý a komplikovaný svět s originální koncepcí artefaktu, kultury, přírody, společnosti, kulturních procesů, svět jedinečné sociální teorie atd., kde následně ožívají diskutabilní představy prezentované zhuštěně zvláště v závěrečných kap. 12–13 (vztah jazyka, etnika a archeologické kultury), popř. v náčrtu základní periodizace pravěku (kap. 4.3 či 10.4). Nastíněným přístupem se Neustupný vymyká těm trendům, pro které je naopak příznačná

snaha vyvést archeologii z izolace a diskutovat její teoretické koncepty a poznatky nikoliv samostatně, ale v rámci dalších historických a společenských oborů, zejména v rámci kulturněantropologického přístupu.

Navzdory všemu je třeba vyzdvihnout, že anotovaná publikace výrazným způsobem ovlivňuje současné myšlení v české archeologii, a to z pohledu fascinovaného logikou, dedukcí a statistikou. Do české archeologie znovu vnáší nejen reflexi teoretických základů oboru, ale také důraz na kontrolovatelné argumentační postupy, modelové myšlení, systémový přístup, víru v možnost studovat nemateriální sféry kultury na základě materiální, optimismus v úspěšnou a objektivní interpretaci archeologických pramenů, ovšem pokud jsou správně formulovány otázky, metoda a teorie. Kniha je navíc jednou z mála ucelených teoreticko-metodologických prací v evropské archeologii, prací s explicitní teorií, přesně a jasně napsanou, a v konečném důsledku tak velmi inspirativní.

TOMÁŠ KLÍŘ

Magdalena BERANOVÁ – Michal LUTOVSKÝ, *Slované v Čechách. Archeologie 6.–12. století*, Libri, Praha 2009

475 s., ISBN 978-80-7277-413-5

Není neobvyklé, když od ukončení archeologického výzkumu do jeho zveřejnění uplyne i několik desítek let, avšak urazí-li obdobně dlouhou cestu i publikace shrnující výsledky práce jedné badatelské generace, zaslouží si takový příběh zvláštní pozornost. Syntéza české raně středověké archeologie byla připravována pracovníky Archeologického ústavu ČSAV již v 80. letech minulého století pod vedením Magdaleny Beranové, Zdeňky Krumphanzlové a Zdeňka Váni, bohužel úsilí tohoto autorského kolektivu nebylo na počátku 90. let, kdy byl rukopis dokončen, završeno publikací. Anotovaná monografie je výsledkem spolupráce M. Beranové a Z. Krumphanzlové, které původní rukopis průběžně doplňovaly a upravovaly. Do výsledné podoby textu zasáhl ještě při závěrečné redakci Michal Lutovský. Jeho vklad je patrný především v kapitolách věnovaných mohylovým pohřebištím, slavníkovské problematice a tzv. knížecím hrobům. Můžeme však litovat, že v případě od-

lišných názorů obou autorů byl upřednostněn text M. Beranové (s. 9) a že tyto rozdílné pohledy nebyly podrobeny diskusi.

Kniha je rozdělena chronologicky do čtyř hlavních částí, které více méně odpovídají tradičnímu chronologickému členění raně středověkého období na časné slovanské období (*Počátky slovanského osídlení Čech: 6. a 7. století*), starší dobu hradištní (*Od počátků hradišť k historickým Přemyslovcům: Konec 7. až polovina 9. století*), střední dobu hradištní (*Počátky českého státu: Archeologie 9. a 10. století*) a mladší dobu hradištní (*Epilog slovanských Čech: Archeologie 11. a 12. století*). Celou monografii uzavírá výběrový soupis českých archeologických lokalit, zachycující období od druhé poloviny 6. do 12. století. Práci doprovází celkem 438 ilustrací, které díky velmi uvážlivému výběru, přestože byly většinou převzaty ze starších publikací, představují reprezentativní průřez. Na tomto místě si však nelze odpustit výtku, která by měla směřovat spíše k vydavateli než k samotným autorům. U řady kreseb artefaktů nebo plánů schází odkaz na původní zdroj, a nabízí se tak otázka, zda byla plně respektována práva autorů a vydavatelé publikací.

Vzhledem k rozsahu práce i poměrně dlouhé historii jejího vzniku je třeba si položit otázky, proč byla zvolena výše popsaná struktura, a jakému okruhu čtenářů je kniha určena. Přestože větší část publikace je opatřena standardními citacemi odborné literatury, najdeme i kapitoly, které přecházejí spíše do vyprávěcího stylu. Takovým případem jsou ličení typu: „*Slované v 6.–7. století patrně obdělávali menší plochy hned za vesnicí, a to do té doby, dokud dávaly úrodu. Když se úrody začaly povážlivě zmenšovat a pole se zaplevelila, přesunuli se nejráději podél terasy řeky na jiné panenské místo a půdu osévali tam.*“ (Způsob a systém zemědělské výroby, s. 53). Málo důvěryhodně působí také kapitoly s minimem odkazů na další literaturu (Otázka zemědělského systému, s. 121; Etapy ve vývoji šperku 8. a 9. století, s. 158–160) nebo zcela bez nich (Změny v zemědělské výrobě, s. 104).

Druhá kapitola je věnována počátkům slovanského osídlení Čech. Vychází ze zažitých představ, že nově příchozí slovanské obyvatelstvo střídá Moravu opouštějící Langobardy a přichází do téměř vylištěné země. Datování nejstaršího slovanského osídlení se opírá zejména o historické zprávy o přesunech germánských kmenů. Pozornosti autorů bohužel unikají ně-

kteří recentní, zejména polské a německé publikace (např. Marek Dulnicz, *Kształtowanie się Słowiańszczyzny Północno-Zachodniej. Studium archeologiczne*, Warszawa 2001), které přináší nová datování nálezů kultury s keramikou pražského typu nebo další severně položené příbuzné skupiny. Poněkud nepatřičně působí také úvaha o etnické příslušnosti nositelů těchto kulturních skupin a rád bych na tomto místě vyslovil naději, že s pojmy typu „*keramika slovanské etnicity*“ (s. 19) se v archeologickém slovníku v budoucnu setkávat nebudeme.

Následující tři kapitoly, které jsou věnovány hradištnímu období, si zachovávají podobnou strukturu. Po stručném historickém úvodu jsou jednotlivé podkapitoly věnovány zemědělství, řemeslné produkci, sídelním a společenským strukturám, hmotné kultuře a její chronologii. Při tomto způsobu členění se autoři nemohli vyhnout opakování u předmětů či technologií, které lze sledovat v delším časovém úseku. Tento problém je nejvíce patrný v kapitolách věnovaných zemědělství, kde je dosti nesnadné sledovat vývoj či strukturální změny. Jako další příklad mohou posloužit tzv. pekáče či pražnice, které se objevují hned ve dvou kapitolách (s. 34, 116).

Dlouhý odstup mezi vznikem původního textu a jeho publikací je zvláště patrný v pasážích pojednávajících o zemědělské produkci a životním prostředí. Jejich podstatná část je složena z výčtů semen rostlin nalezených na jednotlivých lokalitách, které slouží jako ilustrace pro více méně volné vyprávění o předpokládaných zemědělských systémech, podepřených zejména etnografickými paralelami z 19. století. Zcela jsou bohužel ignorovány výsledky paleobotanického výzkumu v posledních dvaceti letech, zvláště palynologie, a jména mladší generace paleobotaniků jako P. Pokorný, M. Kaplan, R. Kozáková nebo P. Kočár v seznamu literatury nenajdeme. Podobné mezery a opomenutí shledáme i v dalších kapitolách, což bych si na tomto místě dovolil ilustrovat pouze několika příklady, protože jejich kompletní výčet by zabal několik stran.

K oborům, které zaznamenaly v posledních letech velmi pronikavý rozvoj, patří metalografie. Především práce J. Hoška výrazně prohloubily dosavadní znalosti o užívaných technologiích. Navzdory tomu zůstává podstatná část jeho publikační činnosti ignorována. Patrné je to například z úvahy nad výrobou mečových čepelí s damaskovými vložkami (s. 235). Tato

technologie by se podle tvrzení autorů měla od 9. století uplatňovat výhradně při výrobě nožů. Při popisu sídelních struktur je kladen velký důraz na výsledky toponomastického bádání a z něj vycházející teorie o služební organizaci (s. 245, 349). Je třeba litovat, že pozornosti autorů unikla obsáhlá pasáž z monografie Jana Klápště *Proměna českých zemí ve středověku* (s. 296–310), stejně jako konferenční sborníky *Internationale Tagungen in Mikulčice VI a VII*, kde najdeme řadu článků věnovaných právě sídelním strukturám a aglomeracím raně středověkých hradišť. Zvláštní pozornost byla věnována výrobě a zpracování skla (s. 343–346) a zejména pak nálezu interpretovanému M. Beranovou jako sklářská pec z lokality Poděbrady – U Radiostanice. Rozsáhlá diskuse, která byla nad touto problematikou vedena na stránkách *Archeologických rozhledů* v letech 2000–2001, zůstává reflektována pouze jedinou větou bez dostatečné argumentace.

Anotovaná publikace odráží metodické přístupy a závěry založené na poznacích získaných převážně v 70. a 80. letech minulého století, tedy v období, které bylo poznamenáno izolací od významné části tehdejšího odborného světa. Tato mezera zůstala nezaplněna, o čemž svědčí i seznam citované literatury, v němž se objevuje jen osm prací zahraničních autorů publikovaných po roce 1990. Knihu je proto třeba chápat především jako vyrovnání dlouholetého dluhu vůči generaci badatelů, z nichž se řada vydání syntézy raně středověkého archeologického bádání nedožila. Výsledky výzkumu posledních dvaceti let se v publikaci odráží značně nerovnoměrně a neuspořádaně, a z těchto důvodů jí lze jen velmi těžko doporučit jako příručku pro studenty archeologie nebo jako zdroj informací o aktuálním stavu bádání. Práce tak zůstává především svědectvím o době svého vzniku a je třeba litovat, že k jejímu vydání na počátku 90. let nedošlo.

JAN MAŘÍK

Bořivoj NECHVÁTAL et al., *Rotunda sv. Martina a bazilika sv. Vavřince na Vyšehradě. Archeologický výzkum, Archeologický ústav AV ČR, Praha 2009*

432 s., ISBN 978-80-87365-23-6

Nová kniha Bořivoje Nechvátala se už podruhé vrací k jeho celoživotnímu dílu, archeologickému výzkumu Vyšehradu. Po důkladném zpracování stavebního vývoje kapitulního kostela sv. Petra a Pavla (2004) se tentokrát zabývá výsledky dlouholetých archeologických výzkumů rotundy sv. Martina a baziliky sv. Vavřince. Kniha je tematicky rozdělena do dvou nestejně obsáhlých bloků, věnovaných poznání obou sakrálních staveb. Po stručném úvodu, věnovaném přehledu nálezů na Vyšehradě od roku 1749 do současnosti, popisuje Nechvátal dějiny výzkumu rotundy sv. Martina a shrnuje jeho nejdůležitější výsledky z let 1924–1926. Době provedení prací odpovídá i textová a plánová dokumentace. Přestože řadu stratigrafických vztahů se podařilo rekonstruovat, výpovědní schopnosti dokumentace jsou značně omezené. V interiéru nebyly zachyceny žádné pozůstatky starších zdív a překvapivě chyběly i hroby. Hřbitov se nacházel především jižně, východně a severně od rotundy a rámcově byl datován do 11.–13. století. Bližší charakteristice jednotlivých hrobů však nebyla (v souladu s tehdejší praxí) věnována odpovídající pozornost. V závěru kapitoly se Nechvátal krátce vrací k diskusi o chronologii a účelu českých rotund, aniž by však mohl předložit nové argumenty. Vzhledem k tomu, že v okolí rotundy proběhly radikální terénní úpravy a samotná stavba byla výrazně upravena při rekonstrukcích na konci 19. a počátku 20. století, zdá se, že možnost poznání této stavby je v podstatě vyčerpána.

Krátká kapitola Václava Rybaříka popisuje na základě dobových pramenů obnovu kaple v letech 1878–1880. Jan Zavřel analyzoval stavební kámen použitý v bazilice sv. Vavřince, tzv. románském mostě a rotundě sv. Martina. Všechny použité horniny mají podle něj podobné složení a pocházejí z blízkých lomů petřínsko-bělohorské pánve. Jedná se o stejný materiál, jaký je použit i v řadě dalších raně středověkých staveb v Praze. Vzhledem k šíři záběru kapitoly by snad bylo vhodnější její umístění v závěrečné části svazku.